

Âşık karşılaşmalarına verilen adlar konusunda bir çeşitlilik ve karışıklık söz konusudur. Müşaaare, deyişme, söyleşi, atışma, bağlama, tekellüm gibi kelimelerin tümü âşık karşılaşmalarını ifade etmek için kullanılmakta, fakat bu kelimelerden hangisinin hangi türü karşıladığı açıklık kazanmamaktadır. Eski ve yeni çok sayıda karşılaşma metni incelendiğinde, aralarında biçim yönünden önemli farkların olmadığı, içerik yönünden değişiklikler arz ettiği görülür. Bu bakımdan, âşık karşılaşmalarını içerik yönünden üç grupta ele almak mümkündür.

Birinci gruptaki karşılaşmalarda asıl amaç tanışmak veya sohbet etmektir. Bunlara “nazire” adı verilebilir. Bu türde verilen örnekler, karşılıklı övgüleri, şairlerin özel hayatlarıyla ilgili soru ve cevapları yahut çeşitli konulardaki görüş, bilgi ve tecrübeleri içerir. Karşısındaki aşığı zor durumda bırakan, ona hücum eden ifadelere yer verilmez. Daha çok karşılaşmaların ilk ve son kısımlarında yer alan bu şiirler, karşılaşmalar içinde sanat yönünden en doyurucu olanlardır. Erzurum âşık kahvehanelerinde örneklerine en çok rastlanan karşılaşma türü budur.

“Taşlama” terimiyle karşılanabilecek olan ikinci gruptaki karşılaşmalar, rakibi hedef alan, onun saz şairliği konusunda yeterli olmadığını iddia eden, zaman zaman onu tahkir ve tezyife yönelen şiirlerden meydana gelir. Yani tam anlamıyla bir saldırı ve savunma anlayışının egemen olduğu bu tür şiirlerde rakibi beğenmeme, kendini daha yetenekli görme gibi tavırlar takınılır. Erzurum kahvehanelerinde dinleyicilerden yoğun talep gelmesine rağmen bu türün örneklerine çok az rastlanır. Âşıklar, karşılaşmayı mümkün olduğunca dostane bir üslupla sürdürme çabasını gösterirler.

Üçüncü gruptaki karşılaşmalarda ise sorulan soruya doğru cevap verebilme yeteneğinin ölçülmesi söz konusudur. Âşık, rakibini bağlayabilmek için cevabını bilemeyeceğini tahmin ettiği sorular sorar. Doğru cevap alamaması halinde onu mat etmiş olur. Bu türde verilen şiir örnekleri, âşık edebiyatı ürünleri içinde sanat yönünden en zayıf olanlarıdır. Âşık bütün gücünü sorunun doğru cevabını bulmaya ve söylemeye harcamaktadır. Bu sebeple doğru cevap verebilmek için bazen ölçü, kafiye gibi asli unsurlardan taviz verilir. Soru-cevap şeklinde sürdürülen ve “bağlama” biçiminde adlandırılması uygun olan bu tür karşılaşmalarda dünyanın kuruluşu, ahiret hayatı, peygamberler tarihi ve çeşitli efsanevi varlıkların mahiyeti ile ilgili sorular sorulur. Son yıllarda Erzurum âşık dinleyicilerinin genellikle bağlama

türündeki örnekleri talep etmedikleri gözlemlenmiştir. Geleneği çok iyi bilen yaşlılar bunun özlemine duyarlar. Kahvehanelerdeki programlarda az da olsa bu türün örneklerine rastlanır.

Âşık karşılaşmalarını dinleyen ve izleyen insanlar, bazen ortaya konulacak manzumenin şekillenmesinde aktif bir rol oynarlar. Bu, icracı âşıklara “ayak verme” biçiminde olur. Dinleyiciler, karşılaşmada sunulacak şiirlerin kimi zaman redifleri de içine alacak biçimde kafiye yapısını belirleyerek âşıklara bildirirler. Âşıklar, verilen kafiyeye uygun şiirler söylerler. Ayak vermek, belli bir dinleyici grubunun tekelinde olmamakla birlikte, âşıklar daha çok dinleyiciler arasında bulunan usta âşıkların, saygın kişilerin, yönetici veya araştırmacı konumunda olanların verdikleri “ayak”ları dikkate alırlar.

Âşık karşılaşmalarında dinleyici tepkisi, karşılaşmanın seyrini belirleyen öncelikli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Âşık edebiyatı tarihinin her döneminde dinleyici, sevdiği veya kendisine yakın hissettiği aşığın başarılı olmasını arzu etmiş ve karşılaşma sırasında beğendiği âşık lehinde tezahüratta bulunmayı bir zorunluluk olarak kabul etmiştir. Bu çerçevede, bir karşılaşma sonrasında her yöre, kendi aşığının başarılı olduğu yolunda birtakım yorumlar, rivayetler aktarmıştır.

Şimdi, son dönemlerde ortaya konulan iki ayrı karşılaşmayı aktarmak istiyorum. Bunlardan ilki 28 Nisan 1992 tarihinde Ali Paşa Mahallesi’nde Nuri Çırağı’nın işlettiği âşık kahvehanesinde Nuri Çırağı ile Mevlüt İhsani arasında gerçekleşmiştir.

ÇIRAĞI-İHSANI

Çırağı:

Kulak ver sözüme candan azizim
Seslenirsin bu dağlara İhsani
Okuyup tarihi alırsın ibret
Yaslanırsın bu çağlara İhsani

İhsani:

Atamız şehittir, kalanlar gazi
Seslenirim bu sağlara Çırağı
Atalar arkada bıraktı gitti
Bülbül olduk bu bağlara Çırağı

Çırağı:

Sohbetimdir vatan, sözümdür vatan
Niyazımdır vatan, nazımdır vatan

Gelinimdir vatan, kızımdır vatan
Kan akıttım topraklara İhsani.

İhsani:

Dört kıta olmuştur hanımız bizim
Akmış topraklara kanımız bizim
Bütün tarihlerde şanımız bizim
Türk yazılı topraklara Çırağı

Çırağı:

Aşına da deli gönül aşına
Gel Çırağı, takıl Hakk'ın peşine
Sesleneyim Palandöken başına
Ses katayım şafaklara İhsani

İhsani:

Mevlüt İhsani'nin kesilmez hızı
Düşmanın kalbine bıraktım sızı
Göklerin ziyneti, ayı, yıldızı
Dikkat eyle bayraklara Çırağı

Diğer karşılaşma ise 12 Ekim 1992 tarihinde yine aynı kahvehanede Nuri Merami ile Mevlüt İhsani arasında gerçekleşmiştir:

MERAMI-İHSANİ

Merami:

Değirmen taşının ince ununu
Kepeğinden seçip eler varımış
Yüz bin sene önce Âdem donunu
Giyip Havva için yeler varımış

İhsani:

Dikkat et sözüme Âşık Merami
Hele insanlarda neler varımış
Küreksiz, kazmasız yalçın kayayı
Aşkın ateşiyle deler varımış

Merami:

Akıl fermanını ele almadan
Adem Havva, Havva Adem bilmeden
Onlar birbirine bakıp gülmeden

Onların haline güler varımış

İhsani:

Asla yasak olmaz dünyanın işi
Devretti dünyada nice bin kişi
Adem ile Havva dökmeden yaşı
Kandilde yaşını siler varımış

Merami:

Çarhın arabası cızıldamadan
Öküzün yüreği sızıldamadan
Koyun yaratılıp kuzulamadan
Kurdun kulağına meler varımış

İhsani:

Yaradan ervahtan sakladı bizi
O zaman kalplere sokuldu sızı
Kâinat usule gönderdi bizi
Herkesin hakkını böler varımış

Merami:

Deruni, Seyrani, öz benim değil
Bir ben işidirem, söz benim değil
Cihanı seyreden göz benim değil
Ben gözde yok iken neler varımış

İhsani:

Mevlüt İhsani'yim toprak olmadan
Çiçek açılmadan, güller solmadan
Sazlar seslenmeden, âşık olmadan
Kâinata bir ses çalar varımış

Yazının yayımlandığı yer: Erzurum Gazetesi, 28 Nisan 2010